Náučný chodník Šibeničný vrch

Kraj:	Banskobystrický
Okres:	Žiar nad Hronom
Geomorfologické jednotky:	Žiarska kotlina a Kremnické vrchy
Geologické jednotky:	neogénna panva a sopečné pohorie
Chránené územie:	žiadne
Prístup:	bus Žiar nad Hronom, Trstie
Východisko:	Žiar nad Hronom, Partizánska ulica za mostom cez Lulitský potok
Trasa:	Žiar na Hronom, Partizánska ulica – na odbočke Šibeničný vrch – Skalka – na odbočke Dedičná štôlňa – lom pod Skalicou – Žiar nad Hronom
Dĺžka, prevýšenie:	7 km, prevýšenie 230 m
Čas prechodu:	3 h
Počet zastávok:	8
Náročnosť:	nenáročná trasa

Zameranie chodníka: prírodovedné, geologické, historické

Typ chodníka: samoobslužný, okružný s dvoma odbočkami, obojsmerný, peší, celoročný

Nadväznosť na turistickú značku: nie je

Rok otvorenia: 2007

Aktuálny stav: Chodník je v teréne dobre vyznačený, ale informačné panely chýbajú (v roku 2020), čiastočne ich môže nahradiť textový sprievodca (skladačka, pozri nižšie).

Textový sprievodca: skladačka Šibeničný vrch (stručný sprievodca) (vyd. Slovenský zväz ochrancov prírody a krajiny Žiar nad Hronom)

Kontakt: Klub slovenských turistov Žiar nad Hronom [v rámci: Mestský športový klub Žiar nad Hronom, s. r. o., ul. A. Dubčeka 45, 965 01 Žiar nad Hronom], tel. 0940 182 575

Využiteľnosť pre školy

Náučný chodník je vhodný pre terénne vyučovanie či geovednú vychádzku a ako exkurzná lokalita s dôrazom na geologické zaujímavosti regiónu.

Čo sa oplatí vidieť na trase náučného chodníka a v okolí

Žiar nad Hronom. Okresné mesto na strednom Slovensku v najvýchodnejšej časti Žiarskej kotliny a čiastočne zasahujúce do susedných Štiavnických vrchov a Kremnických vrchov. Vzniklo z pôvodne poľnohospodárskej obce, do roku 1955 zvanej Svätý Kríž nad Hronom, prudkým rozvojom po výstavbe **hlinikárne** začiatkom 50. rokov 20. storočia, v rokoch 1954 – 2002 známej pod názvom Závod Slovenského národného povstania. Mesto sa rozkladá po oboch stranách rieky Hron. Severnú, obytnú časť mesta obtekajú na východe Lutilský potok a na západe Žiarsky kanál. Za najstarší písomný prameň spomínajúci osadu nejasného mena (Susol) sa považuje zakladacia listina benediktínskeho kláštora a opátstva v Hronskom Beňadiku z roku 1075, názov miesta Kríž Pána s mýtnicou bol známy už pred rokom 1237. Polohou na ceste Pohroním sa vyvíjala na obchodné stredisko. Časti obce patrili hradu Šášov a opátstvu Hronský Beňadik. V roku 1246 získala výsady a stala sa zemepanským mestečkom. Najvýznamnejšími pamiatkami mesta sú renesančno-barokový **kaštieľ** so záhradami (dnes park Štefana Mozyesa), prestavaný z pevnosti okolo roku 1631 arcibiskupom Petrom Pázmáňom, po roku 1950 sídlo ekonomickej školy, od roku 2018 majetok mesta, **hrad Šášov** (> Náučný chodník Ladomerská Vieska – Šášov) a klasicistický rímskokatolícky dvojvežový kostol Povýšenia sv. Kríža (1813). Pre neúnosne zhoršené životné podmienky imisiami popolčekov, fluorovodíka, ortuti a arzénu, prinášanými prevládajúcimi vetrami zo žiarskej hlinikárne, bola vysídlená a v roku 1969 asanovaná susedná obec **Horné Opatovce**. Jej územie bolo zároveň spolu s obcami Šášovské Podhradie, Ladomerská Vieska a Lutila pričlenené k mestu (Ladomerská Vieska a Lutila sú od roku 1991 opäť samostatnými obcami). Dnes Horné Opatovce pripomína v industriálnej krajine s depóniami osamelý neorománsko-neogotický kostol sv. Vavrinca (1911) so zachovanou vežou pôvodného kostola z roku 1717 a zvyšok cintorína. Od roku 1851 v Žiari pôsobil a v roku 1869 i zomrel Štefan Moyzes, banskobystrický diecézny biskup, pedagóg, verejný činiteľ, kultúrny pracovník, národovec, zakladateľ a prvý predseda Matice slovenskej, ktorému je venovaná o. i. bronzová socha akad. sochára Milana Ormandíka (1999). Osobitosť mesta – hlinikáreň vybudovanú politickým rozhodnutím v nevhodných prírodných podmienkach a úplné závislú na dovoze výrobnej suroviny (bauxitu) z Maďarska – pripomína súsošie Kláry Patakiovej Život v mieri – domácimi zvané Žiarski hutníci – (1983), v roku 2013 novo inštalované pred strednou odbornou technickou školou. Mesto je sídlom **Krajskej hvezdárne a planetária Maximiliána Hella v Žiari nad Hronom**, organizačne zahŕňajúcej aj hvezdárne v Banskej Bystrici a Rimavskej Sobote. Jej história začína založením

astronomického krúžku (1962), ktorého členovia prestavali na pozorovateľňu bývalú vodárenskú vežu z roku 1924, a vznikom okresnej hvezdárne (1973).

Šibeničný vrch (384 m n. m.). Južné ukončenie výbežku so strmými svahmi nad nivou Hrona s rozsiahlou plochou vrcholovou časťou a výrazná prírodná dominanta Žiaru nad Hronom a jeho okolia na členitom južnom okraji Kremnických vrchov. Je významnou geologickou lokalitou s pestrou genézou, ktorú odkrýva opustený kameňolom v jeho južnom svahu (posledná zastávka náučného chodníka). Lomová stena dokumentuje mladší prienik bazaltu (lávové prúdy bazaltických andezitov) do starších vulkanických konglomerátov a pyroklastík (zvyšku tufového kužeľa). Nad lomom stojí kaplnka Navštívenia Panny Márie, postavená v rokoch 1709 – 1711 z iniciatívy svätokrížskeho farára Františka Hajnoviča. Severnú časť plošiny výbežku pokrývajú pleistocénne fluviálne štrky a piesčité štrky – akumulácia najstaršej (najvyššej, donauskej) riečnej terasy. Celé úpätie Kremnických vrchov tu lemuje sústava ďalších, mladších riečnych terás Hrona, resp. ich zvyškov. Pri kríži z hliníka, odkazujúceho na hlinikársku výrobu v Žiari nad Hronom, na okraji vrcholovej plošiny je oddychové miesto s výhľadmi na Žiarsku kotlinu so Žiarom nad Hronom, na Štiavnické vrchy, pohorie Vtáčnik a Kremnické vrchy.

Skalka (412 m n. m.). Úzky zalesnený horský výbežok so strmými svahmi, plochým vrcholom a neveľkými skalnými útvarmi na južnom okraji Kremnických vrchov pri južnom okraji Starej Kremničky zovretý medzi dolinami Hrona a Kremnického potoka (predtým zvaného Rudnica) nad jeho ústím. Je menšou časťou mohutného neogénneho ryolitového vulkanického vytlačeného telesa rozrezaného eróznou činnosťou Kremnického potoka. Na ľavej strane jeho doliny je jeho súčasťou (pokračovaním) masív Kamenice (vedie na ňu náučný chodník Kamenica). Tento krátky zúžený úsek doliny pod Starou Kremničkou medzi Skalkou a Kamenicou má charakter epigenetického prielomu.

Hlavná Ferdinandova dedičná štôlňa (Dedičná štôlňa cisára a kráľa Ferdinanda). Banská dedičná štôlňa, jedna z najvýznamnejších v kremnickom banskom regióne, s ústím na úpätí juhozápadne orientovaného svahu vrchu Skalka (viac v hesle vyššie) nad nivou a nízkou terasou Hrona medzi Žiarom nad Hronom a Starou Kremničkou. Budovali ju pre odvodňovanie nižších úrovní banských diel v okolí Kremnice v rokoch 1841 – 1933, prvú vodu z baní samospádom odviedla v roku 1899. Od ústia po štvrtú šachtu pred Kremnicou je dlhá 11 km a po šachtu Anna poniže Kremnických Baní 15,5 km. Súčasťou diela sú vetracie komíny a šachty v Starej Kremničke, Bartošovej Lehôtke, Hornej Vsi a Kremnici. Z usadenín z banskej vody, obohatenej kalmi žltej farby, vytekajúcej zo štôlne sa tu v 20. rokoch 20. storočia vyrábal oker. Štôlňa je kultúrnou pamiatkou. V súčasnosti je v dĺžke 11,1 km funkčnou súčasťou **unikátnej čiastočne podzemnej vodohospodárskej a energetickej sústavy Turčekovského vodovodu s podzemnou vodnou elektrárňou Kremnica**. Sústava dnes pozostáva z upraveného pôvodného Turčekovského vodovodu (ktorý začali stavať v 14. storočí) ako privádzača, vodných nádrží (Piargy, Revolta), tlakových potrubí, kaskády troch vodných elektrární so siedmimi turbínami, veľkej časti Ferdinandovej dedičnej štôlne a 350 m dlhého odtokového kanála ústiaceho do Hrona medzi Šášovským Podhradím a Žiarom nad Hronom. Jedna z troch elektrární bola vybudovaná v priestore dedičnej štôlne v hĺbke 245 m pod povrchom v rokoch 1914 – 1922, aby sa zužitkoval potenciál vody ňou odtekajúcej. Bola prvou podzemnou vodnou elektrárňou v Európe vôbec, od roku 1973 je národnou kultúrnou pamiatkou. Energetický výkon sústavy slúži v súčasnosti ako zdroj špičkovej energie pre mesto Kremnica. Sústava s celkovou dĺžkou 34 km prevádza vodu až od Horného Turčeka z povodia Turca (Váhu) do Hrona.

Žiarska kotlina. Výrazná medzihorská tektonicky diferencovaná depresia v západnej časti Slovenského stredohoria na strednom Slovensku trojuholníkového pôdorysu zhruba medzi Hliníkom nad Hronom, Žiarom nad Hronom a Janovou Lehotou s úzkym dlhým výbežkom od Bzenice dolinou Hrona k juhozápadu až po zreteľné zúženie hronskej nivy poniže Voznice. Kryha zemskej kôry je tu pozdĺž zlomov voči susedným vulkanickým pohoriam – na západe Vtáčniku, na juhovýchode

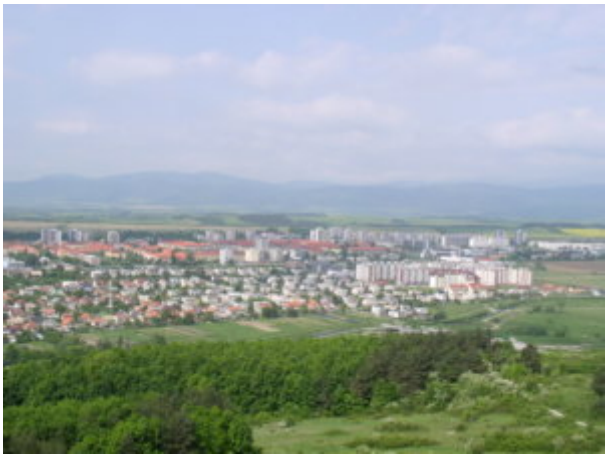
Štiavnickým vrchom a na severovýchode a severe Kremnickým vrchom – poklesnutá veľmi hlboko a mocnosť jazerných a riečnych neogénnych sedimentov (sladkovodné íly, silty s preplástkami pieskovcov, štrky a piesčité štrky, menej balvanovito-blokovité sedimenty) tu dosahuje okolo 500 m. Okrem nich kotlinu budujú štrky a piesky zvyškov riečnych terás a proluviálnych náplavových kužeľov, ktoré sa v dôsledku nerovnomerných tektonických pohybov v rámci kotliny vyskytujú silne asymetricky prevažne na pravom brehu Hrona. Hojný je výskyt zosuvov a, keďže je kotlina s charakterom prevažne členitej pahorkatiny v značnej miere odlesnená, intenzívne je postihnutá aj výmoľovou eróziou. Kotlinou po jej juhovýchodnom okraji preteká Hron, do ktorého tu ústia mnohé potoky (sprava napr. Lutilský potok, Lovčický potok, Trubínsky potok, Prochotský potok a nižšie Kľak a zľava Teplá, Vyhniansky potok, Hodrušský potok, Richnava). Svojráznym elementom krajiny Žiarskej kotliny je rozsiahly areál žiarskeho závodu na výrobu hliníka a jeho antropogénne haldy, ležiace na riečnej terase a nive Hrona.

Kremnické vrchy. Pohorie na strednom Slovensku zhruba medzi Hornou Štubňou, Novou Lehotou, Žiarom nad Hronom, Budčou a Králikmi na severnom okraji vulkanitmi budovaného Slovenského stredohoria, v rámci ktorých susedí na západe s Vtáčnikom, na juhu Žiarskou kotlinou, Štiavnickými vrchmi, Pliešovskou kotlinou a Javorím a na východe so Zvolenskou kotlinou. Od severu hraničí s celkami Fatransko-tatranskej oblasti: Starohorskými vrchmi, Veľkou Fatrou, Turčianskou kotlinou, Žiarom a Hornonitrianskou kotlinou. Geologické podložie tvoria prevažne neogénne andezity lávových prúdov a ich pyroklastiká a epiklastické brekcie a konglomeráty, v južnej časti aj ryolity (oblasť Starej Kremničky) či neogénne fluviálne štrky a piesčité štrky s preplástkami ílov (okolo Pitelovej) a pleistocénne fluviálne terasové štrkopiesky (Šibeničný vrch). Reliéf je vrchovinový a hornatinový s hlbokými dolinami so strmými až skalnatými svahmi, lokálne v najvyšších častiach (okolo Kunešova, na severe Flochová 1 318 m n. m., východne od Kremnice Kremnický štít 1 008 m n. m.) plochejší s charakterom pahorkatiny. Neogénna vulkanická aktivita a neskoršie tektonické pohyby podmienili výskyt významných rudných ložísk (drahých kovov, ortuti a i., Kremnické Bane, Malachov) a zdrojov rôznych surovín (keramické materiály, stavebný kameň). Geologická stavba je tiež príčinou hojných zosuvov. V pohorí pramenia významné vodné toky povodia Váhu a najmä Hrona, napr. Turiec, Kremnický potok, Tajovský potok. Z veľkej časti je pokryté nepôvodnými lesmi. V jeho vnútri leží okrem banského mesta Kremnice okolo dvadsať obcí, v ich okolí sú často rozľahlé lúky a pasienky. Pohorie stredom pretína železničná trať Zvolen – Kremnica – Diviaky.

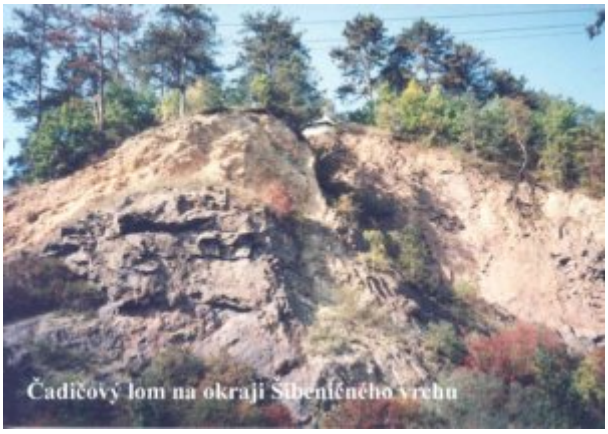
Názvy informačných panelov

1. Lutilský potok
2. Šibeničný vrch
3. Žiarska kotlina
4. Lesy
5. Geológia krajiny
6. Skalka
7. Dedičná štôlňa
8. Lom pod Skalicou

Čadičový lom na okraji Sibeničného vrchu

